

Емоційні відносини.
Суперництво в площині матеріального благопо-
луччя.

Острах втратити власність.
Моральні цінності.

МЕТОДИКА ПРЕПОДА- ВАННЯ ЯЗЫКОВ В ВУЗЕ

В. П. Сімонок

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ВИКЛАДАННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ У ВИЩОМУ ЮРИДИЧНО- МУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ

Вивчення іноземної мови – нелегка справа. Це тривалий і досить складний процес, який вимагає багато часу і зусиль, бо іноземній мові не можна навчити, їй можна тільки навчитися.

Необхідність спілкування іноземною мовою не викликає заперечень, оскільки навіть найвіддаленіші від мовних дисциплін спеціалісти вже переконалися: без володіння іноземною мовою повноцінний обмін науково-технічною інформацією неможливий, отже, неможливий і сам поступальний розвиток науки і техніки.

Основна проблема, що виникає при створенні ефективного курсу іноземної мови для студентів-юристів, полягає у самій природі цього предмету. Більшість курсів побудовані на базі простої послідовно-механічної моделі, що абсолютно не відповідає ні складній природі мови, ні особливостям мовномисленнєвої діяльності студентів. Створення подібної моделі зумовлено традиційними і стандартними уявленнями авторів підручників про найбільш важливі мовні компоненти, оволодіння якими і повинно привести, на їх думку, до знань іноземної мови. Типові вузівські курси, зокрема, англійської мови, побудовані дискретно, без урахування системи багаторівневих зв'язків, що заздалегідь не відповідає мовному континууму і не дає змогу студентам досягти рівня, що навіть приблизно нагадує реальне спілкування. Слід створити нову модель, яка б забезпечувала єдину основу для створення багаторівнєвої ієрархічної структури і могла підтримувати

безперервність формування як лінійних, так і об'ємних мовних конструкцій, які корелюють з мовномисленневими образами студентів.

Процеси глобалізації та інтеграції в Європейській та світовій спільноті, участь українських фахівців у міжнародних проектах вимагають реалізувати такі аспекти професійної діяльності, які передбачають володіння іноземною мовою: своєчасне ознайомлення зі світовими технологіями, відкриттями та тенденціями у науці і техніці, налагодженням контактів із зарубіжними партнерами. Нові вимоги до фахівців стимулюють викладачів вищих навчальних закладів та науковців до пошуку нових підходів та методів викладання дисципліни у немовних ВНЗ України, на ліквідацію негативних факторів, що закладені в організації процесу викладання і перешкоджають досягненню необхідних результатів.

Одним із факторів, на нашу думку, є незначна комунікативна цінність навчальних дій студентів, а другим – низький рівень інтенсивності аудиторних занять і недостатньо активна участь кожного студента в групі.

Незначна комунікативна спрямованість навчальної діяльності зумовлена перенасиченістю навчального процесу формальними мовними вправами. В результаті мало використовується комунікативні вправи, у яких студенти висловлюють і сприймають певний предметний зміст у процесі спілкування, а це перешкоджає розвитку мовленневих навичок і вмінь.

Низький рівень інтенсивності занять зумовлений недостатньою кількістю часу на активне тренування і практику студента в аудиторії. Дотепер у деяких ВНЗ заняття з іноземної мови будується, в основному, на роботі викладача з окремими студентами при відносній пасивності групи в цілому, хоча у сучасній методиці розроблено багато ефективних засобів активізації навчальної діяльності всієї групи. В результаті об'єм мовленнєвого тренування і практики кожного студента в групі є недостатнім.

Метою цієї статті є окреслення головних рис та переваг нових підходів та методів до викладання іноземної

мови професійного спрямування у немовних навчальних закладах та пропозиція використання деяких з них на практичних заняттях у ВНЗ.

Перед усім зазначимо, що головною характерною рисою навчання іноземній мові у ВНЗ немовного профілю є його професійна орієнтованість. Вона ґрунтується на врахуванні потреб тих, хто навчається, в опануванні іноземної мови, що диктується характерними особливостями професії або спеціальності, які, в свою чергу, вимагають її вивчення.

Ми цілком згодні з Н. Брігером у тому, що сфера англійської мови для спеціальних цілей складається з наступних компонентів, тісно взаємопов'язаних між собою: знання мови, комунікативні вміння та професійний зміст. Саме тому мета викладача полягає у розвиткові мовних загнань, що відбивають основи фаху тих, хто навчається, та розвитку комунікативних вмінь, притаманних їх професійній діяльності. М. Елліс та К. Джонсон також вважають, що навчання має спиратися на специфічний зміст, який пов'язаний з певною фаховою сферою. Оскільки ці сфери та ситуації відрізняються залежно від спеціальності, зміст різних курсів іноземної мови також буде різним, тобто, як зауважує Н. Брігер, відзнакою навчання мови для спеціальних цілей є його специфікація щодо певних професійних потреб тих, хто навчається. Виходячи з того, що спеціаліст певної галузі потребує знання іноземної мови для успішного здійснення своєї інформаційної діяльності у відповідних ситуаціях, що становлять для нього професійний інтерес, увесь процес навчання іноземної мови в спеціальних вишах має бути максимально наближеним до реальної професійної діяльності даного спеціаліста.

Досвід практичної роботи показує, що в умовах відсутності мовленнєвого середовища у немовному ВНЗ невимушені ситуації спілкування іноземною мовою виникають дуже рідко. Більшість ситуацій строюється викладачем штучно. Навчальна мета, на перший погляд, тут виглядає завуальовано, проте повністю не прихована від студентів. А тому в них формуються повноцінні мовленнєві

вміння, оскільки всі параметри ситуацій аналогічні природним і викликають появу відповідної комунікативної інтенції та програми вирішення комунікативного завдання.

Сьогодні головною тенденцією у викладанні іноземних мов методисти називають, передусім, реалізацію комунікативного підходу. Під комунікацією розуміється процес усного/ письмового спілкування, суть якого полягає в обміні інформацією та її оцінюванні. Комунікативно-орієнтоване навчання передбачає формування у студентів комунікативної компетенції, яка вважається сформованою, якщо майбутній фахівець використовує іноземну мову щоб самостійно отримувати і розширювати свої знання і досвід. Серед багатьох методів навчання саме комунікативний метод є таким, що здатний активізувати творчі можливості особистості, які, як твердять психологи, є у кожної людини безмежними, адже ми маємо величезний творчий потенціал. Розкрити ж себе, на нашу думку, можна лише у спілкуванні.

Як вважає більшість фахівців, саме формування комунікативної компетенції є основною метою вивчення іноземної мови у вищому навчальному закладі, всі інші цілі (освітня, виховна, розвиваюча) реалізуються в процесі здійснення цієї головної мети. Комунікативний підхід передбачає навчання спілкуванню і формування здатності до міжкультурної взаємодії. Аналогічне розширення мобільності та забезпечення працевлаштування випускників ВНЗ, знання й уміння яких повинні бути застосовані і практично використані, є одним з ключових у Болонській декларації, задля якої консолідується Європейське освітнє співтовариство.

Відносно методів викладання іноземних мов це означає поступове усвідомлення викладачами та методистами переваг інтерактивних методик та технологій викладання, у яких закладено розвиваючий потенціал: здатність розвивати у студентів критичне мислення, збагачувати уяву та почуття, вдосконалювати загальну культуру спілкування та соціальну поведінку загалом. Саме інтерактивні технології навчання іноземним мовам створюють необ-

хідні передумови як для розвитку мовленнєвої компетенції студентів, так і для формування умінь приймати колективні та індивідуальні рішення з метою виховання активних громадян суспільства.

В процесі реалізації інтерактивного методу на практичних заняттях з іноземної мови необхідно пам'ятати, що його базовим принципом є принцип колективної взаємодії, згідно з яким досягнення студентами комунікативних цілей відбувається через соціально-інтерактивну діяльність: дискусії та обговорення, діалоги та рольові ігри, імітації, імпровізації та дебати. Така діяльність відповідає особисто-зорієнтованому підходу до навчання, а також узгоджується з вимогами загальноєвропейських рекомендацій щодо гуманізації та демократизації навчального процесу. Під час такої діяльності забезпечується позитивний вплив колективу на особистість кожного студента, формуються сприятливі взаємовідносини у навчальній групі.

На сучасному етапі реалізація будь-яких інноваційних підходів та технологій навчання викладання іноземної мови неможлива без постійного підвищення майстерності викладача-педагога. Творче відношення та новаторство педагога стають можливими лише за умовами усвідомлення ним себе не тільки викладачем-носієм певної інформації, а вченим-дослідником. Для якого важливим є вміння не лише давати відповіді на запитання, а й ставити запитання та спонукати студентів до самостійного пошуку відповіді.

Загальновідомо, що всі сучасні знання та будь-які наукові відкриття відповідають на одне або ряд запитань та водночас ставлять десяток нових. Розвиток творчої, самостійно та пізнавальної діяльності студентів буде успішним, якщо викладач залучатиме їх до активного процесу доведення та обґрунтування їх власної точки зору щодо певної проблеми. Такі заняття перетворюються на діалоги та спільне мислення. Навчальна проблема стає предметом дослідження, вона висувається та розв'язується студентами. Отже, головною метою такого підходу є створення

проблемних ситуацій; пізнавальна діяльність студентів при цьому включатиме пошук, аналіз та вирішення різних проблем, що, в свою чергу, вимагає актуалізації їх знань та вмінь.

Аналіз педагогічної та методичної літератури показує, що у сучасній теорії проблемного навчання існує тенденція виокремлювати два типи проблемних ситуацій: психологічні, пов'язані зі студентами, та педагогічні, що стосуються викладачів. Педагогічні проблемні ситуації створюються викладачами для того, щоб активізувати мислення, зацікавленість студентів та наголосити на важливості проблеми, що обговорюється. Психологічні проблемні ситуації є абсолютно індивідуальними. Проблемні ситуації можуть бути створені на всіх етапах навчального процесу: під час пояснення нового матеріалу, повторення раніше вивченого, контролю знань та вмінь.

На нашу думку, проблемний підхід розвиває творче мислення та стимулює таку діяльність студентів, як обговорення, оскільки дискусія – це найактивніша форма мислення, слухання інших думок, обґрунтування власної думки, знаходження компромісу з іншим, лаконічне висловлювання, знаходження не одного, а декількох варіантів вирішення проблеми, праця в парах та групах. Студенти навчаються бути толерантними, уважними і дружелюбними. Отож, такий підхід розвиває самостійне творче мислення студентів, залучає їх до дослідницької роботи, формує співпрацю та взаємодію викладача і студента.

Проблемний підхід до практики мови можливий тільки тоді, коли студенти володіють достатніми мовними засобами і немовними знаннями для вирішення поставлених екстралінгвістичних завдань. Необхідно дуже ретельно і обережно відбирати ті проблемні ситуації, які створюються в навчальному процесі, суворо співвідносити їх з рівнями мовної та загальної підготовки студентів.

Проблемному підходу приділяється велика увага в дослідженнях з методики викладання іноземних мов, особливо вузівській. Він є одним з найбільш ефективних за-

собів формування мовленнєвих навичок та вмінь, в результаті використання якого:

1) навчальна мовна діяльність починає найбільш повно імітувати справжнє мовленнєве спілкування, пов'язане з вирішенням досить важких екстралінгвістичних завдань і проблем;

2) забезпечується максимальний облік вікових та інтелектуальних особливостей і можливостей студентів, а також їх інтересів, збільшується позитивна мотивація при вивченні мови;

3) іноземна мова на заняттях виступає у своїй основній функції – засобу отримання та передачі нової інформації.

З іншого боку, як свідчить практичний досвід, спільна соціально-інтерактивна діяльність дозволяє кожному студентові максимально проявити свої інтелектуальні та творчі здібності, заохочує самостійність та ініціативність в ухваленні рішень. Отже, інтерактивна діяльність поєднує співробітництво мовленнєвих партнерів та керованість дій студентів з боку викладача, передбачає відмову від стандартних шляхів вирішення комунікативних завдань, забезпечує інтенсивну мовленнєву практику студентів у відносно вільній творчій атмосфері. Інтерактивність у навчанні можна пояснити як здатність до взаємодії, навчання у режимі бесіди, діалогу, полілогу, тобто активного спілкування. На нашу думку, інтерактивним може бути названий метод, завдяки якому той, хто навчається, є не лише учасником (спостерігачем, слухачем), але саме активним творцем процесу навчання.

Аналіз сучасних методичних особистісно орієнтованих підходів до викладання іноземної мови у немовному ВНЗ свідчить про те, що однією з найбільш поширених інноваційних технологій є метод проєктів, який розглядають як цілісну педагогічну систему. Основою цієї системи є побудова навчання на творчому засвоєнні знань у процесі самостійної індивідуальної або групової діяльності тих, хто навчається, для виконання значущого завдання, що лежить в межах їх інтересів, з обов'язковою презентацією

результату. На думку багатьох авторів проектна технологія навчання якнайбільше відповідає сучасним вимогам, що стоять перед навчанням професійно орієнтованого спілкування іноземною мовою. Вона допомагає подолати прогалину між вивченням мови та користуванням нею.

Метод проектів не являється принципово новим у світовій педагогіці. Він виник ще в 1920-роки в США. Його називали також методом проблем й пов'язувався він з ідеями гуманістичного напрямку в філософії й освіті, розробленим американським філософом Дж. Д'юї. Він запропонував будувати навчання на активній основі, через доцільну діяльність учня, студента на основі його власної зацікавленості.

Як показує практика, у XXI ст. технологія проектів передбачає, перш за все, вміння адаптуватись до умов життя людини, які швидко розвиваються. Уміння користуватись методом проектів – показник високої кваліфікації викладача, його прогресивної методики навчання й розвитку студентів.

Згідно з теорією та практикою, метод проектів завжди орієнтований на самостійну діяльність студентів – індивідуальну, парну чи групову, яку вони виконують протягом визначеного відрізка часу.

Виконуючи проекти, студенти вчаться самостійно приймати рішення, брати на себе відповідальність за їх реалізацію. Студент стає рівноправним учасником спільної діяльності з викладачем, відповідаючи за свої успіхи, невдачі та недоліки. Він сам аналізує кожен крок свого навчання, визначає свої недоліки, шукає причини виникнення труднощів, знаходить шляхи виправлення помилок. Йому надається право вибору способів діяльності, висунення гіпотез, участь у колективному обговоренні різних поглядів. Вони вчаться працювати в групі, допомагати та підтримувати один одного, шукати інформацію з різних джерел, оформляти матеріал та подавати його, оцінювати свою роботу, порівнювати власний рівень володіння мовою, поєднувати мовні навички та власну фантазію. Прое-

ктна робота розвиває вміння планувати, мислити критично.

Ми дотримуємося концепції, яка ставить за мету навчання студентів іноземним мовам через спілкування цими мовами. Поняття «спілкування» включає насамперед мовленнєву діяльність, а щодо говоріння і слухання – ще й паралінгвістичні елементи – міміку і жести.

Таким чином, практичною метою навчання іноземній мові в умовах методу проектів є формування мовленнєвих здібностей, комунікативної компетенції студентів, яка полягає у формуванні навичок і вмінь усного мовлення (говоріння та аудіювання), читання та письма на основі спілкування, обмеженого тематикою й мовним матеріалом.

Практичний досвід показує, що використання в навчальному процесі інтерактивних технологій навчання допомагає студентам набути лексичні мовленнєві вміння у процесі комунікації, збільшити діапазон термінологічної лексики за фахом, зробити процес навчання цікавим, пізнавальним, професійно-спрямованим та особистісно значущим. Інтерактивні технології навчання стимулюють когнітивні процеси та активізують мовний і мовленнєвий матеріал в іншомовному спілкуванні студентів, розвивають їхні творчі здібності і професійно орієнтовані вміння в наближених до реальних умов ситуаціях спілкування.

Аналізуючи сучасні підходи до викладання іноземної мови, неможливо не відзначити широке використання Інтернету та комп'ютерних технологій при вивченні англійської мови взагалі та ділової англійської мови зокрема. Використання комп'ютерів радикально змінило саму концепцію навчання мов, роблячи таке навчання значно ефективнішим та інтенсивнішим, більш творчим та наближеним до життя. Одним з найновіших підходів до викладання ділової англійської мови, що базується на широкому впровадженні інформаційних технологій, є так зване «blended learning» або «змішане навчання». Цей підхід, ще мало відомий в Україні, у вигляді експерименту був апробований у Дніпропетровському університеті економіки та

права. Як відзначає С. Кожушко, змішане навчання суттєво відрізняється від більш традиційного підходу, в якому інформаційні технології (комп'ютер, Інтернет) додаються як надбудова до звичайної організації навчального процесу – аудиторної та самостійної роботи студентів. Така надбудова, безумовно, інтенсифікує та оптимізує навчальний процес, але, на думку С. Кожушко, не є органічною для нього – якщо від цієї надбудови відмовитися, навчальний процес не припинить свого існування. В змішаному навчанні, на відміну від цього, використання інформаційних технологій, насамперед Інтернету, органічно вбудовано в навчальний процес. Заняття та вся робота загалом поділяється на аудиторну та самостійну, при цьому самостійна робота, за словами авторів експерименту, цілком базується на використанні комп'ютера (пошук інформації в Інтернеті, виконання спільної проектної роботи, підготовка презентацій тощо). Аудиторна робота витікає з того, що студенти зробили поза аудиторією за допомогою комп'ютера, і стає неможливою, якщо не було самостійної підготовки через використання інформаційних технологій. У змішаному навчанні робота в аудиторії та самостійна робота з використанням інформаційних технологій урівноважені, кожна є абсолютно необхідною та неможливою без іншої. Саме під час аудиторної роботи студенти представляють результати того, що вони зробили самостійно, працюючи з комп'ютерами, аналізують досягнуте та отримують завдання та інструкції для подальшої самостійної діяльності. Таким чином, на думку фахівців, перевагами змішаного навчання над звичайним є його органічність, абсолютна взаємозалежність частин, а також можливість, з одного боку, використовувати у повному обсязі безмежні ресурси інформаційних технологій і, з другого, залишати спілкування іноземною мовою реальним, а не здебільшого віртуальним (як при дистанційному навчанні), яке не може повноцінно замінити реальне.

Отже, вивчення методичних та педагогічних джерел, аналіз практичного досвіду переконують, що сьогодні професійна спрямованість та комунікативна орієнтова-

ність навчання іноземній мові у немовних ВНЗ України реалізується через використання інноваційних технологій. Пильна увага приділяється змісту дисципліни, меті та організації практичних занять, відбору автентичних текстів для вивчення та аналізу.

Щодо вибору методів та форм викладання дисципліни, переваги на сучасному етапі надаються інтерактивним технологіям, які сприяють розвитку пізнавальної та творчої активності студентів, формуванню комунікативної, мовленнєвої та міжкультурної компетенції тих, хто навчається, створенню середовища, близького до професійної сфери діяльності майбутніх фахівців.

Використання інноваційних технологій на практичних заняттях з іноземної мови, на наш погляд, підвищує вимоги не лише до рівня володіння мовою студентів, а й до викладачів, роль яких змінюється і стає ще більш вагомою.

Подальшого вивчення потребують методики організації самостійної роботи студентів та засоби поєднання аудиторної та самостійної роботи тих, хто навчається, з широким використанням комп'ютерних та Інтернет технологій.

ЛІТЕРАТУРА

1. Тарнопольский О.Б., Кожушко С.П. Методика обучения английскому языку для делового общения. / Тарнопольский О.Б., Кожушко С.П. // – К.: Ленвит, 2004. – 192 с.
2. Brieger N. Teaching Business English Handbook / N. Brieger. - 1997. – 192 p.
3. Ellis M., Johnson Ch. Teaching Business English / M. Ellis, Ch. Johnson. – OUP, 1994. – 237 p.